

Брайън Олдис

Денят на обречения крал

През натежалите му клепки черквата изглеждаше все така далечна, докато не стигнаха до нея. Чувстваше се замаян от горещината и от раната в гърдите. Като слизаше от коня, залитна – едрите маргарити сред високата трева му създадоха усещането, че върви по звездно небе и той загуби представа къде е земята.

Към тях бързо се приближи един свещеник с богато украсено наметало върху черното си расо. Той чу как Йован казва на свещеника:

– Това е крал Вукасан, ранен е тежко. Пригответе му легло да си почине.

Скрит зад хълбока на коня, той промърмори:

– Трябва да стигнем до Свети Андрей, за да ги предупредим да се вдигнат на оръжие срещу турците – и отново маргаритите и небето, и шарената сянка затрептяха като знаме на вятъра, пред погледа му се изпречи сребристото стреме, после му причерня и го обгърна мрак.

Когато отново дойде на себе си, беше по-добре. Лежеше на тясно легло в прохладна килия, а главата му се бе прояснила. Като се подпря на лакът, той рече:

– Сега вече мога да потегля към родствениците си в Свети Андрей.

Йован и черноризецът стояха до него и притеснено се усмихваха.

– Господарю – обади се свещеникът, – вие сте тежко ранен и трябва да останете при нас, докато поукрепнете, за да продължите пътуването си.

Устните му едва помръдваха, но все пак успя да изрече:

– Отче, битката с размахващите ятагани османлии продължи вчера до заник слънце, а река Бабуна поаления от тяхната и от нашата кръв. Храбростта няма нищо общо с числеността, добре знам това, ала те шесткратно ни надвишаваха по брой и накрая последният ми войник бе съсечен. Братовчедите ми в Свети Андрей трябва да бъдат предупредени да се подготвят за отбрана, а само моят пълководец Йован и аз можем да им го кажем. Превържете раната ми и ме оставете да продължа пътя си.

Йован и свещеникът зашептяха – първо мустакът на Йован се долепи до косматото ухо на свещеника, а после брадата на свещеника – до ухото на Йован. Сетне Йован пристъпи напред, коленичи до леглото на краля, взе ръката му в своята и рече:

– Господарю, въпреки че не можахме да избием мръсните османлии, поне ги възспряхме. Те също трябва да се погрижат за ранените си. Тъй че положението не ни налага толкова спешно пътуване, колкото ви се струва. Сега е пладне, жегата е най-голяма. Отдъхнете, пийнете

малко бульон, хубаво си починете и по-късно ще продължим пътя си. Аз съм длъжен да се грижа за вас и не бива да забравям, че сте от династията Йозевич и че с всяка ваша пролята капчица кръв загубвате част от властта си.

Той отстъпи пред тези доводи, донесоха му бульон, пъстърва, уловена в близкото езеро, и кана вино и го оставиха да си почива.

Можа да преглътне само един залък. Макар и да не усещаше раната си, бе изтерзан от тревоги, изпитваше болка при мисълта, че сеещите смърт турски орди завладяват малко по малко земите му, без да са претърпели нито едно поражение. Воините му бяха храбри, биеха се неустрашимо, защо тогава Господ Бог не им позволяваше да постигнат победа? Сякаш някакъв могъщ прилив на времето се носеше на талази срещу тях и ги поглъщаше.

Той зарея поглед през отворения прозорец до леглото. Стаята в свещеническото крило гледаше право към езерото и водите му сякаш се плискаха досами перваза. Просторът пред взора му се нарушаваше единствено от тръстиките на отсамния бряг; отвъдният бряг бе просто смътна синкава линия, очертаваща водната шир. Дълго гледа нататък, докато накрая му омръзна да се вира в необятната водна пустош и обърна очи към вътрешността на помещението.

Въпреки че подредбата в килията бе съвсем скромна, тук имаше най-различни предмети, няколко раса, сечива, дори една мотика. Всички тези неща бяха поприбрани набързо, за да не се пречат пред очите на краля, зад параван, поставен при долния край на леглото. Погледът му бавно се спря върху този параван.

Той представляваше дърворезба с изящна изработка и Вукасан лесно позна, че е дело на дебърските майстори, защото някои от техните работи красяха собствената му крепост. Сред разлистени клонки и лози бяха вплетени фигури на едри птици, които кълвяха плодове, момчета, полегнали на земята, свиреха на кавал, прасета се търкаляха сред цветя, издигаха се островърхи кули, пълзяха гущери с опашки, извити като турски ятаган. Многобройни бяха малките манастири, подобни на този, в който той бе намерил подслон. Пръснати като скъпоценни камъни из кралството му, те криеха безчет такива съкровища, ала сега това не радваше сърцето му.

Дълго лежа така, между езерото и паравана, като си мислеше, че трябва да стане и да побърза да стигне при родствениците си. На няколко пъти му се стори, че се е надигнал от постелята, но още лежеше, когато Йован застана на прага, разтревожено го погледна в очите и

попита:

– Господарю, чувствате ли се достатъчно силен, за да тръгнем отново на път?

– Донеси ми сабята – отговори той.

И тъй, те потеглиха отново, но сега напредваха по-трудно, защото пътеката се изкачваше нагоре по склона. Макар и отпочинали добре, колете им не бяха спокойни и прелитащите край пътеката сойки ги стряскаха. Безпокойството им се предаде и на краля, обля го студена пот, а допирът на коравата бродерия на ризата върху гърдите му причиняваше болка. Пряко волята си той заговори на всичко онова, което терзаеше мисълта му, за неща, които един крал не би трябвало да разкрива и пред най-верния си пълководец.

– Страхувам се, че върху мен тегне злокобно проклетие – през зъби промълви той. – Докато младата ми съпруга гаснеше от треска в Битоля, аз слушах как вият вълците и ми се струваше, че те изричат името ми – сега знам, че е било така. Аз съм белязан, обречен съм на гибел.

– В такъв случай съм обречен и аз, и всички, които ви обичат – каза Йован. – Кралят – това е кралството и ако османлиите, дето се гнусят от свине, ви убият, ще настъпи краят на цяла Сърбия.

Тогава той съжали, че е изрекъл гласно мислите си, тъй като не добаваше на сана на Йован да му отвърща по този начин, ала словата продължаваха да се отронват от устните му:

– Тъй както гиздавите ни дрехи не могат да скрият голотата ни от Бога, така и дърветата, които красят кралството ми, не могат да скрият Неговото проклетие над мен. Нали знаеш какво се разказва в легендите за преселението на многохилядните племена на южните, славяни – как сме били прогонени от варварите от земите на дедите ни, там нейде на изток, и сме пристигнали тук. И макар че вече столетия наред сънародниците ни обработват тази земя и ги полагат за последен сън в нея много поколения тя все още не е нашата родина. И аз се боя, боя се, Йоване, да не би тази земя да попадне под властта на тъмноликите османлии и на надменните им паши.

– Братовчедите ви ще се вдигнат на бран срещу тях и с общи усилия ще ги сразим тъй, че те никога вече не ще дръзнат да преминат Вардара – непоколебимо каза Йован.

Но в сянката на дърветата лицето му бе придобило неестествен зеленикав оттенък; докато изричаше тези думи, той рязко дръпна юздата на коня и обезпокоен вперил поглед право пред себе си.

На пътеката, по която тръбваше да се изкачат на билото, бе кацнала

сврака, налала гущер. Разперените ѝ криле приплясваха в прахоляка и конете, погнусени от гледката, рязко вдигнаха глави, опъвайки поводите. Йован шумно си пое дъх, чак гърдите му изсвириха, леко се изхлузи от седлото и запристъпва напред с гола сабя в ръка. Черната птица тупна безжизнена в краката му, а гущерът продължаваше да стърчи от гърлото ѝ. Той замахна, ала кралят му извика и го спря.

– Никога не съм чувал сврака да умре от задавяне, нито пък че яде гущери – каза той. – По-добре да не се докосваме до тях. Ще ги заобиколим.

Пришпориха конете по обраслия с дървета склон, прехвърлиха с усилие билото на планината и продължиха да яздят по-бавно чак докато се спуснаха отново в равнината. Там бяха нацъфтели безброй макове, милиони и милиони макове червенееха с цвят на засъхнала кръв в далечината и аленееха като прясна кръв под краката им. Този цвят бе обсебил въображението на краля, докато се мъчеше да разгадае поличбата с гущера и свраката.

С натежала ръка той посочи пътя им през равнината.

– Ето я планината Якупица, по билото ѝ още се белее снегът. Щом намерим брод и прекосим река Тополка, ще спрем на стан в подножието на планината. Утре вечер ще седим в готварницата на Свети Андрей и нашият разказ ще срещне съчувствие. Преди това обаче ще се отбия в един малък манастир, викат му „Свети Пантелеймон“ – чувал съм, че там живее някакъв мъдрец, пророк, който ще може да ми каже какво е надвиснало над мен и над кралството ми.

Яздеха бавно към реката в следобедната жега, когато се натъкнаха на един пастир, седнал край стадо овце, повечето бяха черни, но тук-там се виждаха бели, имаше и шилета. Младежът поздрави краля, без да прекалява с почителността.

– Скромният ми дом е ей там – каза той, когато Йован грубо го заприказва, и посочи една колиба, кацнала на скалист връх в далечината. – А там горе са вашите врагове, озъбените османлии! – И той посочи към чукарите, над които кръжеше сокол. Кралят и пълководецът погледнаха натам и забелязаха издигащия се към небето дим.

– Господарю, невъзможно е да са стигнали дотук за толкова кратко време. Младежът явно лъже – прошепна Йован.

– Уви, не са една и две Вражеските орди, нахлули в плодородните ни земи – отговори кралят и като се обърна към младежа, го запита:

– Щом знаеш, че вонящите османлии са там, защо не се биеш с тях? Защо не се присъединиш към войската ми? Нима за теб няма нищо

скъпо, което трябва да браниш, дори животът?

Младежът обаче не се смути от въпроса, а отговори направо:

– Кралю Вукасане, тъй като вие сте крал и следователно богат, ухилените османлии искат да ви отнемат всичко и ще го направят! Но аз съм беден, не притежавам нищо, което те биха пожелали. Да не смятате, че тези овце са мои? Господарят ми ще има да се смее, ако разбере. Или смятате, че моят живот ми принадлежи? В такъв случай двамата изповядваме различна вяра. Не, вашите врагове там горе ще ме отминат, без да ми обърнат внимание.

Йован извади сабята си, а младежът отстъпи крачка назад, но кралят рече:

– Остави го, бедните са и бедни духом, а и той е прав, като казва, че дори крадливите османлии няма какво да му отнемат. При това сега имаме още едно основание да бързаме към Свети Андрей.

Но след като прекосиха широкото и плитко течение на Тополка, те излязоха на старото речно корито, покрито с дребен чакъл, в който затъваха конските копита. От нажежения чакъл лъхаше горещина и заслепяваше очите. Сред камънаците не вирееше нищо, само тук-таме цъфтяха макове и някакви крехки жълти цветя с по пет широко разперени венчелистчета. Чакълът проскръцваше и сякаш ги притегляше назад към водата. Затова, когато стигнаха брега, пътниците бяха съвсем грохнали, а жежкото слънце направо ги премазваше. Щом се добраха до подножието на първите възвишения, Йован скочи от коня и почти толкова непочтително, както бе говорил младежът, заяви, че не може да продължи понататък. Слязоха от конете и седнаха под едно дърво, където подухваше лек ветрец и сенките на клоните се преплитаха като лози върху каменистия склон. Откъснаха си от дървото няколко неузрели смокини и ги изядоха, а конете захрупаха оскъдната трева наоколо. Кръвта бучеше в слепоочията им; те заспаха веднага, щом се изтегнаха на земята.

Кралят се размърда и погледна нагоре – разлистените клони, отрупани с плод, приличаха на дърворезбования дебърски параван, тук също цвъртяха изгладнели птици и кълвяха плодовете. Слънцето грееше ниско зад хълмовете, той се надигна и, обзет от чувство за вина, извика:

– Йоване, Йоване, трябва да тръгваме! Какво чакаме тук, пълководецо?

Спътникът му се надигна, потърка очи и сърдито рече:

– Господарю мой, готов съм да умра за вас, когато му дойде времето, но когато ми се спи, трябва да спя.

Все пак станаха и кралят настоя да тръгнат веднага, въпреки че

Йован искаше да похапнат от увитата в листа студена пъстърва, която бе взел за вечеря. Когато обърна поглед назад, към поаленялата от маковете равнина, те чуха звънците на овцете, които се прибираха да пренощуват; видяха и светлините на турския стан по билото на планината. Щом преваляха хребетите на следващите хълмове, тези картини и звуци скоро изчезнаха и нощта хвърли наоколо тънкото си було от мрак.

Сред прикритието на нощните сенки кралят даде воля на въображението си; представи си, че не е ранен и че младата му съпруга Симонида е още жива. Видя я до себе си и и каза:

– Дете мое, забелязваш ли как се разширяват границите на нашето кралство, а войниците и търговците стават толкова богати, колкото е бил дядо ми, великият Орусан. Българите чак до Бесарабия ни плащат васален данък, а византийците са толкова обезсилени и бедни, че всеки месец някой техен град преминава в наши ръце.

И си представи как тя се усмихва и му отговаря:

– Благ ми господарю Вукасан, това, което казваш, е хубаво, ала колко по-хубаво ще бъде да създадем такава държава, в която името Сърбия ще е скъпо дори за покорените народи. Нека в нея има не само екзекуции, но и закони, не само войници и саби, но и книги и университети и навсякъде да цари мир.

Тогаво кралят се усмихна, погали косите ѝ и рече:

– Знаеш, че за такава държава мечтая и аз, не само ти, както са мечтали и моят баща, и моят дядо. Ще изпроводим вест до учени люде от далечния Хилендар в планината, наречена Атон, за да дойдат и да просветят народа ни, ще повикаме и зографи и строители от Солун, които са по-вещи в работата си от нашите местни занаятчии. Ще се зародят нови изкуства и занаяти, като привлечем хора от Рагуза¹ и Венеция, че и от по-далеч, придворни майстори от кралствата на цяла Европа, самият римски папа ще се отнася с уважение към нас...

– Скъпи господарю, в мечтите си летиш твърде нависоко, а това не е хубаво – тези думи той чуваше не за първи път.

– За мечтите никога няма граница. Знаеш ли коя е най-голямата ми мечта, дете мое? Мечтая си един ден да вляза на кон в Константинопол и да бъда коронясан за крал – не, за император на Византия! А ти не ще имаш нужда от одежди – ще бъдеш цялата обсипана със скъпоценни камъни.

– Как ли ще ме зяпат твоите поданици тогава! – прихна тя, но

1. Старото има на Дубровник. Б.пр.

смехът ѝ прозвуча твърде тихо и неестествено – заприлича му по-скоро на подрънкване на поводи, той я изгуби в тъмнината и чу гласа на Йован до себе си:

– По-бавно, господарю, пътеката тук е стръмна и камениста.

Но в отговор кралят занарежда несвързани слова:

– Тя беше по-добър спътник от теб, макар и да признавам, че ти си по-смел. Как само се промени всичко през последните години! Може би си била права, че летя прекалено нависоко в мечтите си, защото вече не мечтая, а ти, скъпо мое дете, споделяло ложето ми, си отиде от мен и в ушите ми сега кънти само дрънчене на саби и вместо да си представям как те обсипвам със скъпоценности, аз трябва да кроя планове за битки със злонните османлии. Дий, конче, препускай, за да не загинем, преди да сме стигнали до портите на Константиновия град!

Пришпорен рязко, конят препусна в галоп и кралят дойде на себе си, изтощен повече от въображаемото, отколкото от действителното пътуване.

– На глас ли приказвах, Йоване?

– Това е ваше право, господарю – отвърна му полководецът.

– Искам да ми кажеш дали говорех на глас!

– Не, господарю, кълна ви се.

Ала кралят знаеше, че Йован го излъга, за да прикрие царствената му слабост и в желанието си да не го изобличи, силно прехапа устни, докато накрая по брадата му се стече кръв и той се успокои.

В пълно мълчание двамата продължиха по едва забележимата пътека. След време дочуха скърцане и трополене на волска кола и скоро излязоха на прашния път, който щеше да ги отведе до Свети Андрей. Вече бяха оставили гората зад гърба си, а и очите им бяха привикнали с тъмнината, тъй че добре различаваха очертанията на волската кола пред себе си. Опомнил се напълно, кралят даде знак на Йован да настигнат колата. Препуснаха и когато се изравниха с нея, подвикнаха на коларя.

Явно решили, че няма нужда да вървят по-нататък, двата вола, които теглеха колата, спряха и започнаха да пасат тревата, пораснала между коловозите. Йован изруга и скочи от коня с гола сабя в ръка. Коларят лежеше проснат в колата, с лице, извърнато към звездите, и с прорязано гърло. Под широко разперените му ръце се валяха някакви парцали; те ги разгледаха след малко и видяха, че са дрехи на селянка.

– Как се осмеляват да вършат такива неща тъй близо до дома ми, как са се осмелили да убият един от моите селяни, за да похитят жена му, тъй близо до дома ми, тъй близо до дома ми!

Врълхлетя го гняв и изтощение, горчиви сълзи напиха в очите му и той седна край пътя да си поплаче. Йован приседна до него, прегърна го през рамо, докато накрая кралят се засрами и се овладя. Тогава Йован пхна в ръцете му някаква бъклица.

– Ракията на онзи клетник, господарю. На него вече не му е нужна, тъй че спокойно можем да се възползваме от нея. Пийнете си, защото не ни остава много път, а после ще изядем рибата и ще си откъснем малко череша от дървото над нас.

Той негласно се възмути, че Йован може да говори за такива незначителни неща в този съдбовен миг. Но бе обзет от някакъв неясен страх, плашеше го мисълта, че волската кола бе пристигнала точно навреме, за да предаде посланието на смъртта и имаше нужда да усети как ракията опарва гърлото му. Отпиваха един подир друг на големи глътки, направо от бъклицата.

После воловете потеглиха отново и колата заскърца и затрополя по пътя. Двамата мъже се засмяха. Кралят затананика:

– Честити са онези, дето живеят в Прилепа града, под всяка стряха там птица е свила гнездо, там зелени дървета растат...

Спомни си, че сега турските войски са пред портите на Прилеп, но въпреки това отново изпя този стих в листатата нощ. За да повдигне духа си, заразказва на Йован отколешни истории за дядо си Орусан, който на младини прескочил урвата в скалите при Пелистер и дал обет, че ще се ожени само за онази девойка, която има смелостта да направи същото. Не се отказал от думите си, макар че пет босоноги девици загубили живота си, докато се опитвали да го сторят. После му разказа как той самият е плувал в ледените води на неизвестна подземна река в същата местност и как неговият баща е избягал и цял ден се е скитал с Алисто, принца на Шиптар, сред хълмовете. Но тогава си спомни за младата си съпруга, която бе умряла в Битоля, и го налегнаха мрачни мисли и угризения. Сетне двамата се изправиха и отново се качиха на конете, а на тръгване Йован все пак дръпна силно един клон и обрули шепа череша от дървото.

И тъй те продължиха да яздят в нощта, треперейки от студ под наметалата. Когато над хълмовете отново изпълзя зората, бяха наближили светото място, наречено „Свети Пантелеймон“, за което бе споменал кралят.

Той отби в страничната пътека, спря коня си и каза:

– Пътят тук е много стръмен. Ще оставя конете да ги пазиш, а аз ще се върна до един час, след като поразпитам светия човек за бъдещето.

Но Йован се възпротиви:

– Господарю, остават ни само два часа път до къщата на вашите роднини в Свети Андрей. Нека първо им занесем лошата вест, за да могат да се приготвят за отбрана, а утре, като си починете, можем да се върнем тук при вашия свят човек.

Кралят обаче заяви, че няма да промени решението си.

– В такъв случай – въздъхна верният му Йован – аз ще ви следвам пеша и ще водя с мен конете, а където можем, ще яздим. Небесата ви водят, скъпи господарю, вие знаете най-добре.

– В това няма никакво съмнение – троснато му отвърна кралят, макар че вътре в себе си се съмняваше много.

Заизкачваха се сред остри скалисти зъбери, върху които вече бяха изпълзели гущерчета на припек под утринното слънце. Костенурките бавно се отдръпваха от пътя им, но те напредваха не по-бързо от тях, защото пътеката криволичеше по ската. Водеше ги ромонът на бързооструен планински поток, който се чуваше все по-ясно. Когато стигнаха до потока, видяха, че той тече в клисурата между две стръмни скали, а пътеката до „Свети Пантелеймон“ се виеше край него, защото човешките пътища винаги следват сътвореното от природата.

След кратък спор те спънаха конете с букаи, оставиха ги и продължиха напред заедно, като вървяха един зад друг по тясната пътека. Водите на потока се плискаха с дразнещ шум в краката им. Скалите над тях бяха надвиснали застрашително и израсналите накриво дървета от едната страна сплитаха клони с хрсталаците от другата. На едно място, точно над главите си съгледаха огромен валчест камък, паднал от върха и вклинен между стените на урвата като мост, по който би могъл да мине само някой безумен смелчага. На друго място, където във влажната скала се бяха вкопчили някакви сини цветя, трябваше да се наведат доземи, защото пътеката тук бе изсечена с неимоверни усилия в самата канара.

Тъй приведени доземи като недъгавите на Битолския панаир, те стигнаха до манастира „Свети Пантелеймон“. Ако не бяха розите наоколо, мястото би изглеждало съвсем неприветливо. Върху широка скална тераса бе вдигната малка черква, а до нея бе прилепена колиба. Кубето, изидано от обикновени тухли, бе едва ли не издраскано от стърчащите от скалата каменни кинжали.

Неочакваните посетители бяха забелязани веднага. В манастира живееха само четирима монаси; трима от тях изтичаха да посрещнат височайшия гост, когото бяха разпознали. Но кралят желаше да види

именно четвъртия и след като прие почерпката със сладко, традиционна проява на сръбското гостоприемство, той изрази желанието си да се види тъкмо с този свещеник.

Йован се изправи:

– Господарю, дори и тук аз се безпокоя за вашата безопасност, по-неже не знаем дали точно в този миг ненаситните османлии не яздят през клисурата. Аз съм воин. Ще остана на стража отвън, за да ви предупредя, ако се появят; това място е непристъпно, оттук можем да се бием срещу цяла войска.

– И да пазиш добре – каза кралят и необясним подтик го накара да му подаде ръка.

Светият човек, когото искаше да види, беше в съседното помещение – почти гола стая. Със сбръчканото си лице той приличаше по-скоро на реликва от древността отколкото на старец, ала най-забележителното у него бе лявото му око: за разлика от дясното, което беше кафяво, то цялото беше бяло, безизразно бяло. Кралят си помисли, че този свещеник на име Милош сигурно вижда по-добре с бялото си око.

След като приключиха с размяната на поздрави, кралят рече:

– Дошъл съм тук, за да ти задам само един въпрос и искам да чуя само един отговор.

– Кралю Вукасане, понякога един въпрос може да има повече от един отговор. Въпросът и отговорът не са просто пълни противоположности, както бялото и черното.

– Недей да ме измъчваш, останал съм съвсем без сили, а независимостта на кралството ми е в опасност.

– Знаете, че ще сторя каквото мога.

– Вярвам, че ти си един от най-мъдрите люде в кралството ми и затова съм дошъл сега тук. Ето въпроса ми. Само преди няколко години по време на царуването на баща ми и на дядо ми, които ние помним и тачим, нашето кралство процъфтяваше, а с него и животът на хората ни. С всеки изминал ден животът и знанието, изкуството и религията укрепваха. Сега всичките ни надежди и стремления са обречени на провал, а накачулените с червени фесове османлии са заръфали земята ни като псета. Затова те питам какво бъдеще ни чака и как можем да го обърнем към по-добро?

– Кралю, чини ми се, че това са два въпроса, и то два големи въпроса, но аз ще ви отговоря направо – Милош разтвори дланта му и се вгледа в нея с бялото си око. – Господарю, пътеките на бъдещето са неизброими, както и пътеките в кралството ви. Ала тъй както, ако тръгнете по

една пътека и я следвате до края, тя ще ви изведе на запад, а тръгнете ли по друга и вървите до края, тя ще ви изведе на изток, така има и пътеки в бъдещето, които представляват двете крайни възможности на онова, което би могло да се случи – най-доброто, и най-лошото, тъй да се каже. Ако желаете, мога да ви разкрия най-доброто и най-лошото бъдеще.

– Кажете ми каквото можеш.

Свещеникът Милош се изправи и се загледа през тясното прозорче, от което се виждаше единствено мрачната скала. Застанал с гръб към краля, той заговори:

– Първо ще ви разкажа онова, което съзирам в доброто бъдеще. Виждам ви след една година време. Предвождате многочислена войска към обсаден град в подножието на самотен планински връх, градът може да е Прилеп. Нанасяте такъв удар на богохулника неприятел, че вътрешностите на войниците му се разпиляват из цялата плодородна равнина и той никога вече не ще стъпи на нашата сръбска земя. След тази велика победа мнозина от принцовете застават на ваша страна и полагат клетва за вяност пред вас. Продажните византийци ви предлагат царската корона. Вия я приемате и заставите начело на империята, с което се сбъдват надеждите на вашия баща.

Той се обърна и погледна краля, ала кралят седеше на голата маса със сведена глава, сякаш напълно безразличен към изгарящите предсказания на свещеника. Последният кимна, обърна се отново към прозореча, впери поглед в скалата и заговори с предишния равен глас:

– Управлявате мъдро, макар и без плам, чрез женитба се сродявате с подходяща династия, с което осигурявате наследяването на престола от рода Йозевич. В новото кралство изкуствата и църквата процъфтяват както никога дотогава. Възникват нови средища на религията, знанието и закона. Най-сетне славяните получават истинското си наследство и започват да разпръскват семената на своята култура и сред други народи. Дълги години след вашата смърт, кралю, хората с обич ви поменуват, както сега поменуваме вашия дядо Орусан. Вие дори не можете да си представите колко голяма е създадената от вас държава. Тя се простира през цяла Европа и по земите на русите. И навред славят благия ни нрав и нашата култура. Отвъд морето има неоткрити още земи, но ще настъпи денят, в който наши посланици ще отплават към тях. Най-великите открития на бъдните векове ще покълнат от семето на знанието в Сърбия, а нравът на хората от бъдещето ще бъде облагороден от нашата благовъзпитаност. Това ще бъде един свят на съзercанието, тъй като ние сме люде съзercателни по природа; съзercанието ще подхранва

любовта между хората, докато тя стане по-силна от злото.

Той замълча, а кралят проговори вперил очи в голия под:

– Величава е картината на бъдещето, което току-що ми разкри, отче. Ами... другото бъдеще, лошото?

Милош се загледа в скалата с бялото си око и започна:

– В лошото бъдеще не ви виждам като предводител на голяма армия. Виждам поредица от малки сражения, в които кресливите турци неизменно побеждават благодарение на численото си превъзходство и на бойното си изкуство. Виждам как вие, господарю, падате ничком в праха на сръбската земя и не се вдигате никога вече. И виждам как накрая цяла Сърбия е покорена; и съседните ни държави и довчерашни съперници са покорени от ревящите вражески орди, които стигат чак до портите на Виена в Северна Европа. И тъй, господарю, виждам нощ, продължаваща шест столетия, през които нашата цивилизация е отгъпкана от завоевателя.

В хладната стая се възцари тишина, а накрая кралят попита с глас, пропит от мъка:

– Ами другите, презморските страни, за които разказваше, каква е тяхната участ в това лошо бъдеще?

– Сигурно и сам можете да си я представите, господарю. За тези шест столетия името Сърбия потъва в забравата, а местата, които познаваме и обичаме, се смятат за владение на червенкосите турци. Европа се превръща в бойно поле за воюващите помежду си държави – там се развива изкуството, но не и разумът, расте могъществото им, но не и добрината на хората. Те, естествено, не знаят какво са загубили. А когато най-сетне Сърбия успява да се освободи от омразното робство, столетията са погълнали историята, името ви е забравено, а и самата кралска титла не се радва на почит. И въпреки че Сърбия може да намери скромно място в света на бъдещето, времето, когато би могла да проникне в сърцата на всички люде със своята духовност, е отдавна отлетяло като аромата на ланшните цветя.

След като изслуша Милош, кралят се изправи на крака, макар че трепереше от слабост.

– Отче, ти разкри пред мен две картини на бъдещето и както сам каза, те се различават така, както се различава пъстървата в реките от птицата в небесата. А сега отговори на моя въпрос и ми кажи кое от двете предсказания е истинското и как бих могъл да спомогна да се постигне хубавото бъдеще, за което ми разказа най-напред?

Свещеникът се обърна и го погледна в очите.

– Не е в моя власт да ви кажа кое бъдеще ще се осъществи. Никой не може да ви каже. Всичко, което мога да направя, е да ви дам някакво предназначение с надеждата, че ще задържите в ръцете си властта върху времето. Гадателите предсказват, а владетелите управляват.

– И какво е това предназначение?

– Помислете сам в кой момент пътеката на времето се разклонява в двете посоки на бъдещето, което разкрих пред вас.

Той простена и рече:

– Даа, добре знам къде се разклонява. Ние не можем да вдигнем достатъчно хора, които да се изправят едновременно срещу онези адски изчадия, османлиите. Ние сме, както казваш, хора склонни към съзерцание и пото път трябва да залее прага на нашия дом, за да се решим да приберем килимчето пред вратата.

– Значи въпросът далеч не е в това, че не сме войнствен народ, а че сме... прекалено съзерцателни по природа.

– В такъв случай двамата с Йован трябва да вдигнем на оръжие целия народ. Аз ще го направя, отче. Тъкмо затова и бързах с всички сили към Свети Андрей.

– Да, но се отби тук. Това не е ли губене на време?

– Отче, аз дойдох тук целия облян в кърви след сражението при река Бабуна, като бързах през цялото време.

– През цялото ли?

Кралят докосна с немощна ръка челото си и се втренчи в голата стена. Припомни си как дълги часове си бе почивал в манастира, а после бе заспал под дърветата, бе се угощавал с рибата, черешите и ракията, а накрая се бе отбил тук и жестоко се укори за неизкоренимата мудност на своя нрав, тъй характерна и за целия му народ. Ала все пак имаше и люде по-войнствени от него и именно те, помисли си той, ще трябва да изнесат на плещите си бремето на предстоящата война.

– Йован, моят храбър пълководец Йован – каза той, – е навън, в този миг стои на стража. Той със сабя в ръка ще поведе сръбската войска, щом аз поради моята нерешителност не мога да го сторя.

Милош го изгледа с бялото си око и рече:

– Тогава ето какво е вашето предназначение. Елате до прозореца, кралю.

Кралят се надвеси през прозореца и видя пътеката край потока. Йован бе полегнал, опрял гръб на скалата, и стискаше в зъби разцъфнала роза. Очевидно съвсем бе забравил за турците; рисуваше си сърца в прахоляка, а сабята му бе захвърлена под един хрст.

– Да, ние сме люде съзрцателни по природа и се страхувам, че именно затова в бъдещето ни няма да има място за съзрцание – каза Милош и подхвана краля, за да не припадне.

Когато дойде на себе си, крал Вукасан се освободи от ръката, която го държеше. Отваряйки с мъка очи, видя, че до леглото му е коленичил Йован. Той лежеше, поемайки си дъх едва-едва, притиснат от някаква ужасна тежест в гърдите, и се опитваше да разбере дали душата му е още в тялото. Видя дървения параван до леглото си, погледна и застиналото езеро през прозореца и се опита да промълви няколко думи с подутите си устни:

– Днес трябваше да сме в Свети Андрей.

– Господарю, не се тревожете, що е време, все е пред нас.

„А това, драги ми небързаш Йоване, е истина, единствената истина“, помисли си кралят, безсилен да го изрече на глас, „но сега се решава съдбата на идните столетия, затова требваше да ме оставиш да умра тук и да сънувам смъртта, а ти да побързаш да занесеш на роднините ми вестта, че трябва да се обединят и да се вдигнат на оръжие...“ Но той само впери очи в доверчивото и спокойно лице на своя пълководец и не пророни нито една дума за своите страхове.

После погледът му се размъти и след миг се спря върху дърворезбования параван. Сред нацъфтелите цветя и разлистените клонки той видя птица, която се опитваше да погълне гущер, волска кола, която следваше пътечката, очертана от лозов ластар, а сред напъпилите цветове се мяркаха малки черковни кубета, имаше и пастири, и тлъсти овце, а дори и дървена река. После главата му клюмна и пред очите му се ширна водната пустош на езерото с поклащащите се на вятъра тръстики и отразеното в езерната повърхност небе, докато накрая в изтерзаното му съзнание проникна мисълта, че небесното царство отвъд прозореца го очаква. Той затвори очи и отлетя там.

А Йован излезе на пръсти от стаята, отиде при монасите отвън и каза:

– Трябва да отслужим заупокойна литургия и да повикаме селяните да дойдат с цветя да оплачат своя крал, както му е редът. Трябва да се направят и приготовления за погребението на нашия велик и обичан владетел. Аз ще остана тук ден-два, докато се извърши всичко необходимо, а после ще занеса вестта в Свети Андрей. Имаме достатъчно време, а и кралят не би пожелал да претупаме церемонията набързо.

И един от монасите тръгна с него по тясната пътека, за да съберат за опелото хората от най-близкото село сред обсадените хълмове.

КРАЙ

© 1965 Брайън Олдис
© 1992 Анелия Бошнакова, превод от английски

Brian Aldiss
Day of the Doomed King, 1965

Източник: <http://sfbg.us>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/971>]